

Het Verhaal van Woerden

Verhaal 29

Woerden groeit uit z'n jasje

De vesting te krap

In de tweede helft van de negentiende eeuw, en zeker na 1880, begint het aantal inwoners van de gemeente Woerden te groeien. Deze groei loopt gelijk met de landelijke ontwikkeling; Woerden is dan ook al een vrij gemiddelde gemeente. Rond 1880 zijn er ruim 4.200 inwoners, in 1895 bereikt men de 5.000, in 1915 de 6.000, in 1922 de 7.000, in 1932 de 8.000, in 1938 de 9.000 en in 1943 wordt de grens van 10.000 inwoners gepasseerd. Woerden is tot 1925 globaal in drie stukken te verdelen: de binnenstad binnen de Singel, de Pannembakkerijen ten westen van de stad en het Jaagpad als een lint langs beide oevers van de Oude Rijn en vooral ten oosten van het centrum het landelijk buitengebied, (Geestdorp, Breeveld, Snel) en zuiden (Middelland, Kromwijk). Het merendeel van de Woerdenaars woont in de binnenstad en daar groeit de bevolking aanvankelijk ook het snelst.

Verplichting

Rond 1870 zijn de toen bijna 500 jaar oude stadswallen en de vestingwerken van rond 1705 nog grotendeels aanwezig. De twee overgebleven stadspoorten, de Rietvelderpoort of Leidsepoort aan de westkant en de Hofpoort of Utrechtsepoort aan de oostzijde vormen de enige toegang tot de binnenstad. Binnen die wallen en poorten groeit de bevolking steeds verder, in afwachting van het moment dat de stad uit haar voegen zou barsten.

In 1826 draagt het Rijk de vestingwerken, wallen, grachten en poorten officieel aan de stad over met de verplichting die af te breken, te dempen of te slopen. Het stadsbestuur maakt daar tot circa 1870 geen haast mee. Met het afbreken van de twee poorten eind 1873 wordt de toegang tot de stad flink verbeterd. De tolheffing aan die poorten, een bron van inkomsten, maar ook van ergernis, is dan al zo'n twintig jaar eerder beëindigd.

Afgraven

Het ontmantelen van de vestingwerken wordt pas echt goed opgepakt onder burgemeester Matthijs Willem Schalijs, burgemeester van 1883-1912. In 1885 krijgt hij

de Woerdense gemeenteraad zover dat ze 10.000 gulden beschikbaar stelt om de wallen af te graven en de grachten te dempen. Vijf jaar later is dit project klaar, op een paar stukjes binnengracht na.

Dankzij dit project ontstaat er bouwgrond en begint de eerste grote stadsuitbreiding. Er is vóór 1880 al begonnen met het bouwen van deftige herenhuizen aan de Oostdam. Door het Exercitieveld en het Kasteel is het vlakbij de stad bouwen echter niet mogelijk. Daarom kijkt men westwaards naar de Westdam. Daar staat eerst de gasfabriek, maar die brandt in 1887 af, waardoor er een perfecte plek ontstaat voor een nieuw Stadhuis. Het oude stadhuis aan het Kerkplein is te klein geworden en verkeert in slechte staat. Hoewel burgemeester Schalijs het wil slopen wordt dit pand, mede onder druk van Victor de Stuers, geschonken aan het Rijk. Het oude Stadhuis wordt dan kantongerecht en op de plaats van de afgebrande gasfabriek verrijst in 1888 het nieuwe stadhuis. Het nieuwe stadhuis is een spiegelbeeldversie van het stadhuis van Noordwijk. Hoewel burgemeester Schalijs wel spreekt met de ontwerper van het Noordwijkse stadhuis, Nicolaas Molenaar, krijgt die de opdracht toch niet. In plaats daarvan, zo gaat het verhaal, heeft de burgemeester de bouwtekeningen uit Noordwijk, met hulp van de stadsarchitect, overgetrokken. Dit plagiaat leidt landelijk tot een rel. Molenaar krijgt compensatie in Woerden via opdrachten voor onder andere de likeurstokerij van Hofman aan de Rijnstraat en voor de Bonaventurakerk. Tenslotte is dit voorval jaren later ook één van de aanleidingen voor het aanpassen van de Auteurswet.

Uitbreiding

De eerste stadsuitbreiding rond 1890 betreft de Westdam en de Nieuwstraat. Tussen 1890 en 1905 gaat het verder langs de Meulmansweg, Kruittorenweg en de Wilhelminaweg met zijstraten. Vanaf 1900 worden de eerste huizen aan de Utrechtsestraatweg gebouwd en komen er deftige herenhuizen aan de Haven. Rond 1920 verschijnen de eerste Woerdense woningwoningen achter de Kruittorenweg en bij de Nieuwe Markt. Laatstgenoemde deels naar ontwerp van de bekende architect Jan Wils. In 1920 wordt ook het laatste stukje binnengracht aan de westkant van de stad gedempt en krijgt het de naam Gedempte Binnengracht.

Nieuwe wijken

Deze uitbreidingen hebben wel enig effect, maar het aantal nieuwe huizen blijft achter bij het groeiend aantal Woerdenaren. Halverwege de jaren '20 wordt daarom begonnen aan de eerste echte uitbreiding buiten de singels. Het betreft 'de Steenkuilen', het gebied ten zuiden van het Jaagpad aan de westkant van de stad. Hier worden eenvoudige betaalbare huizen gebouwd. Eerst komen de Prinsenlaan (dan nog Steenkuilen), de Honthorststraten en de burgemeester Schalijsstraat aan de beurt. Halverwege de jaren '30 volgt de Bloemenbuurt. Ook op andere plaatsen worden vanaf 1920 nieuwe huizen gebouwd: ten noorden van de Leidsestraatweg (dan nog Pannembakkerijen) komen de Baanstraat, de De Brauwstraat en de Nieuwendijk. Ten zuidoosten van de stad worden de Van der Valk Boumanlaan en de Linschoterweg gebouwd.

Na de oorlog

Door de tweede wereldoorlog komt er tijdelijk een eind aan de stadsuitbreidingen. Woerden heeft dan ruim 9250 inwoners. Pas na de oorlog groeit de stad verder, niet alleen door woningbouw, maar ook door gemeentelijke herindelingen. Belangrijke nieuwe wijken zijn dan de Staatsliedenbuurt (1970) en de Meander, net als de Molenvliet. Rond 1970 telt Woerden 20.000 inwoners. Tegen het einde van de twintigste eeuw komt ook de wijk Snel en Polanen in ontwikkeling. De meest recente uitbreidingen worden gevormd door de wijk Waterrijk en het Defensie-eiland. Halverwege 2020 heeft de stad Woerden zo'n 38.000 inwoners. De gemeente Woerden, dus inclusief de kernen Zegveld, Kamerik, Kanis en Harmelen, telt ruim 52.000 inwoners.

Meer weten?

Woerden en omgeving:

- Alkemade, W.R.C, en L.C.M. Peters *De straatnamen van Woerden: verklaring van alle bestaande straatnamen in Woerden, Kamerik en Zegveld* (Woerden, 1996)
- Blijdenstijn, Roland *Waardevol Woerden in ontwikkeling: een cultuurhistorische effectrapportage van de binnenstad van Woerden* (Woerden, 1999)
- Es, Jan van, en Saskia van Ginkel Meester *Woerden: geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht, 2000)

Rechten

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van de tekst is toegestaan onder vermelding van "Bron: Het Verhaal van Woerden".